

Justyna Rogińska

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID 0000-0002-7152-4851

Działalność wydawnicza Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1925–1939. Wprowadzenie do badań

The Publishing Activities of the Astronomical Observatory of the University of Warsaw (1925–1939): A Preliminary Study

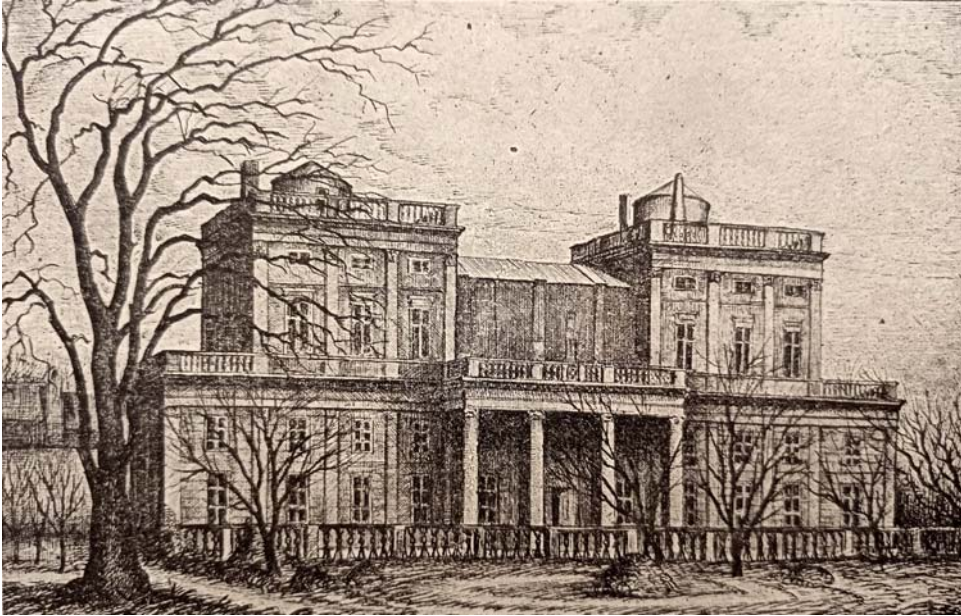
During the interwar period, the Astronomical Observatory of the University of Warsaw issued four types of publications and contributed to the creation of an astronomical calendar. Initiated on the centennial of the institution, these series included “Publications of the Astronomical Observatory of the University of Warsaw,” “Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw,” “Astronomical Observatory of the University of Warsaw. Reprint,” and “Bulletin of the Time Service of the University of Warsaw Astronomical Observatory.” This article situates these publications within the broader context of the publishing activities of other observatories and astronomy-related institutions of the period.

Keywords: Astronomical Observatory of the University of Warsaw, astronomy, scientific journal, circular, bulletin, reprint, calendar

Słowa kluczowe: Obserwatorium Astronomiczne Uniwersytetu Warszawskiego, astronomia, czasopismo naukowe, okólnik, biuletyn, reprint, kalendarz

Działalność wydawnicza obserwatoriów miała istotny wpływ na rozwój astronomii. W przypadku założonego w 1825 r. przez Franciszka Arciszewskiego (1789–1848) Obserwatorium Astronomicznego UW w regularnej formie została zainicjowana dopiero w setną rocznicę powstania instytucji. Artykuł wprowadza do problematyki działalności wydawniczej obserwatorium w latach 1925–1939, podejmując się próby usystematyzowania wiedzy o publikowanych tytułach, ich celach, długości i częstotliwości ukazywania się, źródłach finansowania oraz nakładach¹. Dodatkowo rozszerza ich prezentację o spojrzenie

1 Artykuł rozwija zagadnienia z rozdziału o działalności wydawniczej Obserwatorium Astronomicznego UW opublikowanego w 2025 r. w pracy zbiorowej ogłoszonej z okazji 200-lecia otwarcia tej instytucji: J. Rogińska, *Działalność wydawnicza*, [w:] *200 lat Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego*, red. J. Włodarczyk, Warszawa 2025, s. 177–208.

Ryc. 1. Widok Obserwatorium Astronomicznego UW zamieszczony na stronie tytułowej pierwszego tomu „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” z 1925 r. (źródło: Obserwatorium Astronomiczne UW)

porównawcze, przedstawiając działalność wydawniczą o tematyce astronomicznej innych polskich obserwatoriów oraz instytucji naukowych w dwudziestoleciu międzywojennym.

Listę wydawnictw ciągłych² Obserwatorium Astronomicznego UW z zakresu astronomii okresu międzywojennego tworzą cztery tytuły. „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” ogłoszono po raz pierwszy w 1925 r. w setną rocznicę istnienia obserwatorium. „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” („Okólnik Obserwatorium Astronomicznego w Warszawie”) było drugą pozycją zainaugurowaną w stulecie tej instytucji. Trzy lata później zapoczątkowano serię reprintów „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint”. Od 1935 r. ukazywał się „Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego”. Następnie obserwatorium zaangażowało się wspólnie z Towarzystwem Miłośników Astronomii (od 1928 r. Polskim Towarzystwem Przyjaciół Astronomii) w inicjatywę tworzenia kalendarza astronomicznego.

Do identyfikacji wydawnictw Obserwatorium Astronomicznego UW posłużyły ich wykazy ogłaszane w „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University”, wieńczące tomy: 2 (1926 r.), 4 (1929 r.), 5 (1929 r.), 6 (1930 r.), 7 (1933 r.), 8 (1933 r.) i 9 (1934 r.). W ustaleniu pierwszych numerów „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint” pomogła ich lista z października 1929 r., załączona do „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” nr 8 z 28 października 1929 r.³ Skorzystano rów-

2 Wydawnictwo ukazujące się częściami, w określonych lub nieokreślonych odstępach czasu. Definicja za: *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław, Warszawa, Kraków 1971, s.v. wydawnictwo.

3 Lista znajduje się w: *Circulars of the Astronomical Observatory at Warsaw University*, nr 1–10, Warsaw 1925–1931. Pozycja jest dostępna w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

niez z materiałów, wiążących się z działalnością sprawozdawczą Michała Kamińskiego (1879–1973), dyrektora Obserwatorium Astronomicznego UW. Wydawnictwa obserwatorium opisał w zarysie funkcjonowania instytucji w latach 1916–1927 oraz w sprawozdaniu z jej działalności między 1 stycznia 1928 r. a 1 czerwca 1930 r.⁴

Na precyzyjne ustalenie liczby woluminów poszczególnych wydawnictw w okresie międzywojennym oraz tych wstrzymanych przez wybuch drugiej wojny światowej pozwala dokument datowany na 26 stycznia 1941 r., który sprawozdawał do Wydziału nauki, wychowania i oświaty Urzędu Generalnego Gubernatora na Okupowanych Obszarach Polskich stan Obserwatorium Warszawskiego. Oprócz wykazu wydawnictw trafił do niego zarys historii obserwatorium, opis znajdującego się tam wyposażenia, objaśnienie prowadzonych badań astronomicznych i meteorologicznych, skład osobowy personelu obserwatorium oraz astronomów z nim związanych. Załączony był do niego inwentarz instrumentów obserwatorium z 22 stycznia 1941 r., podpisany przez dyrektora, Kamińskiego⁵.

Wykorzystane w artykule wydawnictwa astronomiczne Obserwatorium Astronomicznego UW zachowane są prawie w całości w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie⁶. W posiadaniu znacznej części tych wydawnictw jest także Biblioteka Obserwatorium Astronomicznego UW⁷. Poszczególne egzemplarze dostępne są również w innych bibliotekach warszawskich, posiada je Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego oraz Biblioteka Narodowa, są też w nieskatalogowanych zbiorach Instytutu Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN. Znajdują się także w katalogach bibliotek krajowych⁸ i zagranicznych⁹.

- 4 M. Kamiński, *Obserwatorium Astronomiczne w Warszawie w okresie 1916–1922–1927*, Kraków 1928 (Offert par l'Observatoire Astronomique de l'Université à Varsovie), s. 14–15 (przedruk z: „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1928, t. 5, s. 112–113); idem, *Sprawozdanie z działalności Obserwatorium Astronomicznego i Meteorologicznego Uniwersytetu Warszawskiego za okres 1 stycznia 1928–1 czerwca 1930*, Warszawa 1930 (Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint, nr 9), s. 23–25. Informacje o wydawnictwach Obserwatorium Astronomicznego UW można odnaleźć także w prasie tego okresu. F. Kępiński, *Obserwatorium astronomiczne Uniwersytetu Warszawskiego przed stu laty a dziś*, „Kronika Warszawy” 31.01.1926, nr 12, s. 15. Wymieniane są także w pierwszych pracach, podejmujących się opisanie rozwoju nauki polskiej okresu międzywojennego: *Organisation de la science polonaise*, „Organon” 1936, t. 1, s. 174–175.
- 5 Archiwum Akt Nowych [AAN], zesp. 111 Rząd Generalnego Gubernatorstwa w Krakowie, sygn. 1452/45 Organizacja astronomii w GG. Obserwatoria astronomiczne w: Warszawie, Krakowie, Lublinie. Obserwatorium magnetyczne w Świdnie k. Warszawy. Sprawozdania, Korespondencja, 1940–1943, s. 16–46. Dokument wspomina o istnieniu jeszcze jednego wydawnictwa oddziału obserwatorium na szczycie Pop Iwan. Pierwszy tom prac Obserwatorium Astronomiczno-Meteorologicznego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego został przekazany do druku, ale jego publikację wstrzymała wojna. Ibidem, s. 13.
- 6 W artykule wykorzystano wydawnictwa przechowywane w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie [BUW]: „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” 1925–1965, t. 1–14 (BUW, sygn. 0908); „Okólnik Obserwatorium Astronomicznego w Warszawie. Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” 1925–1949, nr 1–24 (BUW, sygn. 015981); „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint” 1928–1939, nr 1–45 (BUW, sygn. 01255; w zbiorze brakuje nr 44); „Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego” 1935–1938, nr 1–16 (BUW, sygn. 028243, brakuje nr 12, 13, 15).
- 7 Na potrzeby przygotowania artykułu wykonano kwerendę w zbiorach Biblioteki Obserwatorium Astronomicznego UW. Znajdujące się tam materiały nie są opisane sygnaturami ani nie są skatalogowane (stan z 06.2024 r.).
- 8 *Katalog wydawnictw ciągłych matematyczno-przyrodniczych znajdujących się w bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*, red. Z. Grodziński, Kraków 1962, s. 126, 484, 414; *Bibliografia czasopism warszawskich 1579–1981*, t. 1, oprac. K. Zawadzki, Warszawa 1994, s. 220; *Bibliografia czasopism warszawskich 1579–1981*, t. 3, oprac. K. Zawadzki, Warszawa 2001, s. 228.
- 9 Egzemplarze poszczególnych wydawnictw odnajdujemy między innymi w katalogach: Staatsbibliothek zu Berlin, Bayerische Staatsbibliothek, Universitätsbibliothek Utrecht, Bibliothèque de l'Observatoire Paris, The British Library, Indiana University Libraries, University of California, Berkeley Libraries.

Wydawnictwa Obserwatorium Astronomicznego UW nie spotkały się dotychczas w historiografii z większym zainteresowaniem. Wspominate były na marginesie opracowań poświęconych historii tej instytucji¹⁰. Rejestrowano je w bibliograficznych spisach publikacji pracowników Obserwatorium Warszawskiego¹¹. Analizowane były w kontekście rozwoju wydawnictw ciągłych dwudziestolecia międzywojennego¹².

Rozwój działalności wydawniczej obserwatorium dokonał się w okresie zwierzchnictwa Kamińskiego, od 29 marca 1923 r. na stanowisku dyrektora¹³. Podległy mu personel składał się z niewielkiej grupy pracowników – naukowych (trzy etaty) i pomocniczych (jeden etat), a także osób zatrudnianych doraźnie dzięki dodatkowym funduszom, m.in. ze służby czasu. W okresie międzywojennym z obserwatorium związani byli: Felicjan Kępiński (1885–1966; w latach 1918–1927), Eugeniusz Rybka (1898–1988; w latach 1923–1932), Wacław Jędrzejewski (1905–1979; w latach 1924–1928), Tryfon Karpowicz (ur. 1893; od 1924 r.), Jana Gadomski (1889–1966; od 1927 r.), Maciej Bielicki (1906–1988; od 1928 r.), Lucjan Orkisz (1899–1973; w latach 1929–1938), Helena Kazimierczak-Połońska (1902–1992; od 1932 r.), Ludwik Zajdler (Zeidler, 1905–1985; w latach 1932–1939), Lutosława Leoniak (ur. 1912; od 1933 r.), Janusz Pagaczewski (1906–1975; od 1937 r.), Włodzimierz Zonn (1905–1975; od 1938 r.)¹⁴. Niektórzy współpracownicy angażowali się w dalszą działalność obserwatorium, choć formalnie nie dysponowali stałymi etatami.

Z obserwatorium było powiązane grono astronomów, miłośników astronomii oraz studentów, których nazwiska odnajdujemy na kartach wydawnictw. Współpracował z nim Wiesław Opalski z Zakładu Astronomii Praktycznej Politechniki Warszawskiej. Aktywnie zaangażowani w działalność obserwatorium byli także członkowie Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii: Mikołaj Łobanow, Stanisław Lipiński, Władysław Nowiński. W obserwacjach pomagali również studenci Uniwersytetu Warszawskiego: Jan Mergentaler (1901–1995), Jeremi Wasiutyński (1907–2005), Maria Karpowicz z domu Pstrzoch (1913–1973), a także Zofia Makowska¹⁵.

- 10 J. Gadomski, *Zarys historii astronomii polskiej*, Kraków 1948 (Historia Nauki Polskiej w Monografiach, nr 2), s. 30; M. Kamiński, *Zarys dziejów Obserwatorium Warszawskiego 1815–1945*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria C. Historia Nauk Matematycznych, Fizyczno-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych” 1959, z. 2, s. 89–90; J. Włodarczyk, *Astronomia*, [w:] *Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim*, red. A.K. Wróblewski, Warszawa 2016, s. 35–36.
- 11 *Bibliografia prac astronomów polskich za lata 1923–1963*, oprac. I. Korzeniewski, Warszawa 1964.
- 12 G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939*, Kraków 2005 (Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Prace Monograficzne, nr 407), s. 203–206.
- 13 Więcej o życiu i działalności Kamińskiego zob. L. Zajdler, *Prof. Dr Michał Kamiński*, „Urania. Miesięcznik Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii” 1973, t. 44, nr 6, s. 162–166; K. Ziółkowski, *Michał Kamiński 1879–1973*, [w:] *Sylwetki astronomów polskich XX w.*, red. A. Woszczyk, Toruń 2007, s. 77–86; J. Włodarczyk, *Kamiński Michał*, [w:] *Polski wkład w przyrodznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, t. 2, red. nauk. B. Orłowski, Warszawa 2015, s. 85–101; M. Tomczak, *Kamiński Michał*, [w:] *Słownik biograficzny astronomów polskich*, red. J. Włodarczyk, M. Tomczak, Kraków 2025, s. 112–113.
- 14 M. Kamiński, *Stulecie Obserwatorium Warszawskiego (1825–1925)*, „Urania. Kwartalnik Towarzystwa Miłośników Astronomii” 1925, r. 4, nr 10, s. 76; idem, *Obserwatorium Astronomiczne*, s. 3; idem, *Sprawozdanie*, s. 3; idem, *Zarys dziejów*, s. 85–101; M. Tomczak, *Okres międzywojenny i okupacja*, [w:] *200 lat Obserwatorium Astronomicznego*, s. 67–72. Tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej personel obserwatorium składał się z dziewięciu osób: dyrektora Kamińskiego, adiunkta Gadomskiego, starszych asystentów: Zonna oraz Bielickiego, obserwatora służby czasu Zajdlera, mechanika Karpowicza, sekretarki i bibliotekarki Leoniak, a także woźnego oraz posłańca. AAN, zesp. 111, sygn. 1452/45, s. 21–24.
- 15 M. Kamiński, *Zarys dziejów*, s. 85–101. W wydawnictwach astronomicznych Obserwatorium Warszawskiego artykuły publikowali jeszcze: Tadeusz Rakowiecki (1878–1965), Leszek Rzewnicki oraz Piotr Paweł Demiańczuk (1907–1965).

Działalność wydawniczą Obserwatorium Astronomicznego UW symbolicznie zainicjowano w 100 letnią rocznicę powstania instytucji. W 1925 r. założono „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University”. Do 1936 r. ukazało się łącznie 12 tomów. W 1925 r. rozpoczęto także publikowanie „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” („Okólnik Obserwatorium Astronomicznego w Warszawie”). Do 1938 r. wydrukowano 20 numerów. Na wprowadzenie serii reprintów zdecydowano się w 1928 r. Początkowo ukazywały się one pod nazwą „Offert par l’Observatoire Astronomique de l’Université à Varsovie” (5 zeszytów). Od nr 6 (1929 r.) wprowadzono tytuł „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint”. Ostatnim przedwojennym wydaniem był nr 45 (1939 r.). W związku z nałożeniem na obserwatorium obowiązku służby czasu do ogłaszania poprawek sygnału czasu publikowano „Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego”. W latach 1935–1939 ogłoszono 16 numerów biuletynu¹⁶. Wraz ze zmianą w 1935 r. nazwy Uniwersytetu Warszawskiego na Uniwersytet Józefa Piłsudskiego w Warszawie dostosowano do niej tytuły wszystkich wydawnictw.

Wspólną inicjatywą personelu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego oraz Towarzystwa Miłośników Astronomii był kalendarz astronomiczny¹⁷. Wydano łącznie 5 roczników tego kalendarza na lata 1927–1931. Pierwsze trzy roczniki ukazywały się z tytułem *Kalendarz astronomiczny Towarzystwa Miłośników Astronomii*, od czwartego roku wychodziły pod nazwą *Kalendarz astronomiczny Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii*. Kalendarze opracowywały kilkusobowe zespoły. W pracy nad poszczególnymi rocznikami brali udział: Maksymilian Białecki, Maciej Bielicki, Feliks Burdecki, Zygmunt Chełmoński, Jan Gadomski, Mikołaj Łobanow, Michał Kamiński, W. Kondratiuk, Felicjan Kępiński, Lutosława Leoniak, N. Maciejewska, Wiesław Opalski, Lucjan Orkisz, Eugeniusz Rybka, Jerzy Sawiczewski, Olgierd Zacharewicz i Ludwik Zajdler¹⁸.

Pierwsze wydawnictwa Obserwatorium Astronomicznego UW były adresowane głównie do zagranicznego odbiorcy, a publikowano je w językach angielskim, niemieckim oraz francuskim. Włączyć miały one obserwatorium do międzynarodowej sieci wymiany z instytucjami prowadzącymi badania astronomiczne. Wymiana pomiędzy obserwatoriami własnych publikacji była najpierw zwyczajem, który sięgać miał jeszcze schyłku czasów wczesnonowożytnych. Na początku XX w. była to już sformalizowana praktyka¹⁹, do której w 1918 r. nawiązywał Władysław Dziewulski na łamach pisma naukoznawczego

16 AAN, zesp. 111, sygn. 1452/45, s. 28; J. Gadomski, *Zarys historii*, s. 30; M. Kamiński, *Zarys dziejów*, s. 89–90; G. Wrona, *Polskie czasopisma*, s. 206.

17 Tradycja tworzenia kalendarzy przez obserwatorium sięga XIX w. W latach 1857–1861 ukazywał się *Kalendarz wydawany przez Obserwatorium Astronomiczne Warszawskie* układany przez Jana Baranowskiego (1800–1879). Na marginesie dodać można, że egzemplarze tych kalendarzy, znajdujące się w posiadaniu Obserwatorium Astronomicznego UW zawierają odręczne wpisy. Na kartach kalendarza na 1858 r. znajdują się notatki o komecie Donatiego (C/1858 L1), o jej widoczności 14.09 i 3.10 oraz o jej zniknięciu 16.10. *Kalendarz wydawany przez Obserwatorium Astronomiczne Warszawskie na rok zwyczajny 1858*, r. 2, Warszawa 1858, s. XXII, XXIV.

18 M. Kamiński, *Do czytelników*, [w:] *Kalendarz astronomiczny Towarzystwa Miłośników Astronomii na rok 1927*, r. 1, Warszawa 1926, s. 1; *Do czytelników*, [w:] *Kalendarz astronomiczny Towarzystwa Miłośników Astronomii na rok 1929*, r. 3, Warszawa 1928, b.p.; *Przedmowa*, [w:] *Kalendarz astronomiczny Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii na rok 1930*, r. 4, Warszawa 1930, b.p.; *Przedmowa*, [w:] *Kalendarz astronomiczny Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii na rok 1931*, r. 5, Warszawa 1931, b.p.

19 R.A. Seal, *A Guide to the Literature of Astronomy*, Littleton 1977, s. 90–91; J.L. Bausch, *Publications, Astronomical*, [w:] *History of Astronomy. An Encyclopedia*, red. J. Lankford, New York, London 2011, s. 422.

„Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój”. Zaznaczał tam, że dostęp polskich obserwatorów do zagranicznych tytułów – trudno dostępnych, kosztownych, nabywanych z opóźnieniem, może ulec poprawie, gdy poprzez drukowanie własnych prac włączą się one w międzynarodową wymianę²⁰.

Posiadanie własnych wydawnictw przyczyniać się miało zatem do upowszechnienia informacji o badaniach prowadzonych w obserwatorium na arenie międzynarodowej, a także miało wspomóc proces nawiązywania kontaktów i współpracy z ośrodkami poza granicami kraju. W praktyce systematycznie poszerzało również zbiory biblioteczne. Upraszczało także znacznie proces pozyskiwania zagranicznych tytułów²¹. Już po ukazaniu się pierwszych wydawnictw w latach 1925–1927 Obserwatorium Astronomiczne rozesłało je do instytucji w kraju i za granicą, co w konsekwencji znacząco zwiększyło liczbę otrzymywanych publikacji. Według sprawozdania Kamieńskiego na lata 1928–1930 obserwatorium nabyło w drodze wymiany około 130 pozycji²².

Stworzenie własnego systemu upowszechniania wyników badań i obserwacji czerpano z zagranicznych wzorów. Jego budowę rozpoczęto od wydawnictwa periodycznego²³, które spełnić miało rolę czasopisma naukowego²⁴ obserwatorium. W tym celu w 1925 r. powołano „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University”. Ich przeznaczeniem, według założeń programowych, miało być ogłaszanie wyników badań pracowników Obserwatorium Astronomicznego z zakresu astronomii praktycznej oraz teoretycznej, a także obserwacji prowadzonych w obserwatorium²⁵. Zamieszczano w nich zwykle od pięciu do siedmiu artykułów. W praktyce od t. 4 (1929 r.) do t. 9 (1934 r.) działalność pisma skupiała się na odtwórczym zestawianiu odbitek z czasopism naukowych „Acta Astronomica” i „Prace Matematyczno-Fizyczne”. Następnie wydawnictwo wykorzystano do publikacji efemeryd Kamieńskiego, których druk ze względów finansowych rozdzielono na kilka części – t. 3 (1927 r.), t. 10 (1935 r.), t. 11 (1936 r.), t. 12 (1936 r.)²⁶.

Jeszcze w 1925 r. zdecydowano się na kolejne wydawnictwo periodyczne „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” („Okólnik Obserwatorium Astronomicznego w Warszawie”)²⁷. W działalności wydawniczej obserwatoriów okólniki służyły do krótkiej i zwięzłej komunikacji najnowszych osiągnięć, wpisując się tym samym w ogólne ramy czasopiśmiennictwa naukowego²⁸. Złożenie programowe „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” zamieszczone przez Kamieńskiego w jego pierwszym numerze zapowiadało wykorzystywanie właśnie tej formy do szybkiej publikacji krótkich komuni-

20 W. Dziewulski, *O potrzebach astronomji polskiej*, „Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój” 1918, t. 1, s. 60.

21 Ibidem.

22 M. Kamieński, *Sprawozdanie*, s. 8–12.

23 Wydawnictwo ciągle ukazujące się w określonych odstępach czasu, z zasady pod tym samym tytułem, z kolejną numeracją poszczególnych części. Definicja za: *Encyklopedia wiedzy o książce*, s.v. wydawnictwo.

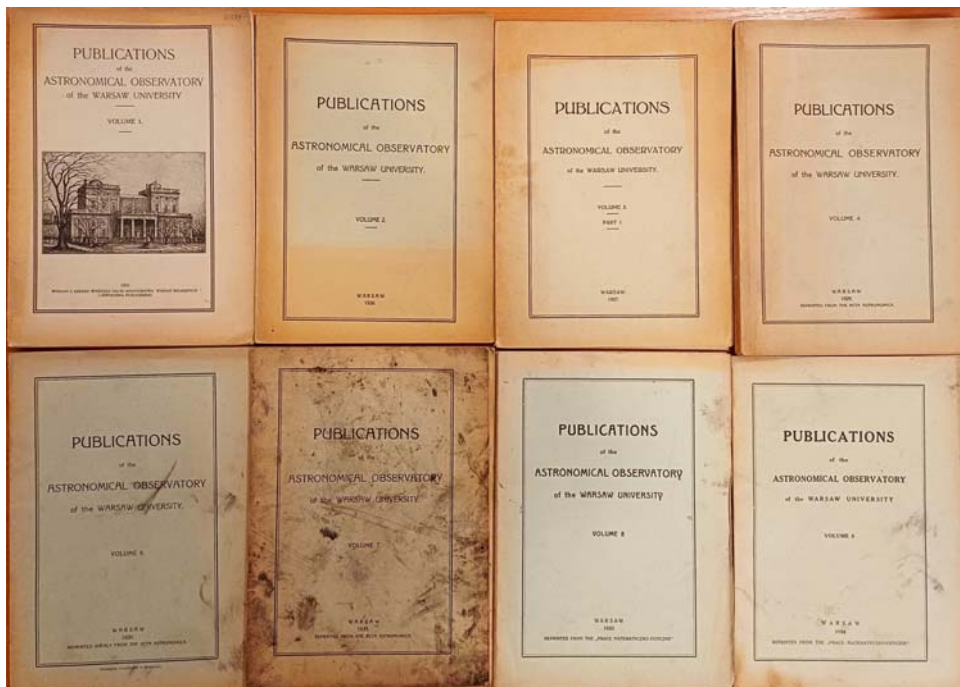
24 Czasopisma treści specjalnej, których celem jest utrwalanie i upowszechnianie oryginalnych wyników badań naukowych, zwykle wydawane przez instytucje naukowe i kierowane do środowisk naukowych, cechują się dużą amplitudą periodyczności. Definicja za: S. Dziki, *Czasopisma naukowe*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1976, s. 47–50.

25 M. Kamieński, *Preface*, „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” 1925, t. 1, b.p.

26 Idem, *Very Important Note*, „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” 1927, t. 3, b.p.

27 „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” 01.09.1925, nr 1, s. 1.

28 S. Dziki, *Czasopisma naukowe*, s. 47–50.

Ryc. 2. „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” 1925–1934, t. 1–9 (źródło: Obserwatorium Astronomiczne UW)

katów i bieżących doniesień²⁹. W rezultacie okólniki były drobnymi, zaledwie kilku stronicowymi drukami (od czterech do ośmiu stron), w których zamieszczano obserwacje oraz obliczenia nie tylko pracowników obserwatorium, lecz także studentów Uniwersytetu Warszawskiego.

Na kolejnym etapie wprowadzono rozwiązanie umożliwiające obserwatorium przedrukowywanie artykułów swoich pracowników z innych czasopism, w ramach własnego wydawnictwa seryjnego³⁰ – początkowo nazywanego „Offert par l’Observatoire Astronomique de l’Université à Varsovie”, a później tytułowanego „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint”. Był to znany za granicą sposób prezentacji materiałów pierwotnie wydrukowanych w innych miejscach w ramach przynależącego do obserwatorium wydawnictwa³¹. Osobno opublikowane i oprawione egzemplarze pojedynczego artykułu, wyposażone w odrębną paginację oraz własną kartę tytułową nazywano odbitkami³². Ich przynależność do serii reprintów zaznaczano umieszczając na okładce wiadomości o tytule serii oraz jej numerze.

Źródłem odbitek były: „Prace Matematyczno-Fizyczne”, „Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III nauk matematyczno-fizycznych”,

29 „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” 01.09.1925, nr 1, s. 1.

30 Wydawnictwo ciągłe, w którym każdy tom jest samodzielnym dziełem piśmienniczym i wydawniczym jednego lub kilku autorów, opatrzonym własnym tytułem. Jednocześnie poszczególne tomy serii łączą wspólna nazwa lub powtarzający się znak graficzny, a także zazwyczaj jednolity format, kolejna numeracja i podobna oprawa. Definicja za: *Encyklopedia wiedzy o książce*, s.v. wydawnictwo.

31 J.L. Bausch, *Publications, Astronomical*, [w:] *History of Astronomy. An Encyclopedia*, s. 422.

32 W. Tacikowski, *Odbitka*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o prasie*, s. 154.

OKÓLNIAK OBSERWATORJUM ASTRONOMICZNEGO W WARSZAWIE.
CIRCULAR OF THE ASTRONOMICAL OBSERVATORY AT WARSAW.

21 GRUDNIA — DECEMBER 21, 1925.

№ 3.

BIBLIOTEKA
Obserwatorium Astronom. Uniwersytetu
Warszawskiego.

Ephéméride de la Comète périodique de Wolf
pour la période

1926 Janvier 1 — Mars 13

Calculée par M. E. Rybka et M-elle S. Makowska.

Le système des éléments donné par le Prof. M. Kamiński dans la Circulaire de l'Observatoire Astronomique de Varsovie, № 1, est pris comme base de nos calculs.

Comme ce système fournit une représentation satisfaisante du mouvement de la Comète, on a cru inutile, suivant le conseil de M. Kamiński, de le modifier.

1925 Sept. 30.5 T. U.

$$\left. \begin{array}{l} M = 355^{\circ} 27' 5'' .91 \\ \varphi = 23 54 33 .08 \\ \Omega = 204 6 7 .37 \\ \pi = 4 49 23 .79 \\ \omega = 160 43 16 .42 \\ i = 27 18 1 .53 \\ n = 428'' .4285 \end{array} \right\} 1925.0 \quad \left. \begin{array}{l} \Omega = 204^{\circ} 6' 58'' .09 \\ \pi = 4 50 14 .00 \\ \omega = 160 43 15 .91 \\ i = 27 18 1 .12 \end{array} \right\} 1926.0$$

Les coordonnées héliocentriques équatoriales pour l'équinoxe moyen 1926.0 sont données par les formules:

$$\begin{aligned} x &= r [9.99224] \sin (92^{\circ} 24'.8 + v) \\ y &= r [9.99980] \sin (2 44'.8 + v) \\ z &= r [9.27843] \sin (101 48'.5 + v) \end{aligned}$$

Les mêmes coordonnées peuvent être calculées à l'aide des formules du Prof. T. Banachiewicz:*)

$$\left\{ \begin{array}{l} x \\ y \\ z \end{array} \right\} = \left\{ \begin{array}{l} \cos E - e \\ \sin E \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} a P_x \quad a P_y \quad a P_z \\ b Q_x \quad b Q_y \quad b Q_z \end{array} \right\}$$

Pour le cas actuel on a

$$\left\{ \begin{array}{l} x \\ y \\ z \end{array} \right\} = \left\{ \begin{array}{l} \cos E - e \\ \sin E \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} +4.01733 \quad +0.19606 \quad +0.76072 \\ -0.15480 \quad +3.73613 \quad -0.14539 \end{array} \right\}$$

Les positions de la comète se rapportent au midi (Temps Universel).
Durant notre travail, nous avons profité des conseils précieux du Prof. M. Kamiński, et nous faisons un agréable devoir de lui en exprimer notre profonde reconnaissance.

*) Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego 1924 p. 150.

Ryc. 3. „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” 21.12.1925, nr 3 (źródło: Obserwatorium Astronomiczne UW)

„Wiadomości Matematyczne”, „Bulletin International de l’Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques”, „Acta Astronomica. Série C”, „Uranja. Kwartalnik Towarzystwa Miłośników Astronomji”, „Mémoires de l’Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques”, „Wiadomości Meteorologiczne”, „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego”. W ramach tej serii mogły się również ukazywać nie publikowane wcześniej teksty. W przypadku około 9 opublikowanych zeszytów brak jest wskazania na inne miejsce druku³³, jeden zaś był spisany i przetłumaczonym odczytem radiowym (zob. Aneks)³⁴.

Zwyczaj wielokrotnego wykorzystywania opublikowanych materiałów opracowanych przez obserwatorium obejmował także odbitki, które nie wchodziły do serii reprintów. W zbiorach Obserwatorium Astronomicznego UW, zachowała się jedna taka pozycja, *Beobachtungen von Y Cygni (1924–30)*, której autorem był Jan Gadowski³⁵. Na jej stronie tytułowej oprócz informacji o autorze i tytule, widniała wiadomość z czego została zaczerpnięta – *Extrait des Publications de l’Observatoire de Varsovie*. Oznacza to, że źródłem odbitek mogły być też artykuły z wydawnictw obserwatorium, w tym przypadku z „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University”.

Pojawienie się ostatniego wydawnictwa wiązało się z nałożonym w 1926 r. na Obserwatorium UW, a od 1928 r. realizowanym we współpracy z warszawską rozgłośnią radiową obowiązkiem służby czasu. Sygnały radiowe nadawali astronomowie ręcznie, dwa razy w ciągu doby, przy użyciu klucza naciskanego w rytmie zegara, aż do 1936 r., kiedy zostało to zautomatyzowane³⁶. W 1935 r. do ogłaszania poprawek sygnału czasu, emitowanych przez Polskie Radio, obserwatorium przeznaczyło specjalny biuletyn³⁷. Wykorzystanie tej formy było również praktyką zagranicznych instytucji związanych obowiązkiem służby czasu³⁸. „Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego” publikowano języku polskim. Biuletyny były niewielkimi objętościowo drukami o rozpiętości od 3 do 12 stron. Ich tworzeniem zajmował się Zajdler. W 1939 r. podjął on starania ukierunkowania ich treści dodatkowo na aspekty badawcze związane z wykorzystywanym w służbie czasu przyrządom i instalacjom³⁹.

Dodatkowo Obserwatorium Astronomiczne UW wspólnie z Towarzystwem Miłośników Astronomii brało udział w przygotowywaniu kalendarza astronomicznego. Wydawnictwo to kontynuować miało tradycję „Rocznika Astronomicznego” na 1921 r., który był pierwszą polską efemerydą, tabelarycznym zestawieniem przewidywanych położenia ciał niebieskich⁴⁰. Jego rolę przejął następnie wydawany na lata 1922–1928 „Rocznik Astronomiczny

33 Dotyczy to numerów: 9 (1930 r.), 26 (1935 r.), 27 (1935 r.), 28 (1935 r.), 29 (1935 r.), 31 (1936 r.), 33 (1936 r.), 35 (1937 r.), 40 (1937 r.).

34 M. Kamiński, *Rola astronomów polskich w nauce światowej*, Warszawa 1933 (Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint, nr 19).

35 J. Gadowski, *Beobachtungen von Y Cygni (1924–30)*, Warszawa 1930 (przedruk z: „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” 1930, t. 6, s. 53–59). Egzemplarz znajduje się w zbiorach Obserwatorium Astronomicznego UW.

36 M. Tomczak, *Okres międzywojenny i okupacja*, s. 84–88.

37 „Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego” 03.1935, nr 1, s. 1.

38 D.A. Kemp, *Astronomy and Astrophysics. A Bibliographical Guide*, London 1970, s. 49–50.

39 „Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie” 1.05.–14.11.1938, nr 15, s. 8.

40 O. Gingerich, *Tables and Ephemerides, Astronomical*, [w:] *History of Astronomy. An Encyclopedia*, s. 505.

OBSERWATORJUM ASTRONOMICZNE W WARSZAWIE

W OKRESIE

1916—1923—1927

(Osobne odbicie z pracy zbiorowej „Dziewięć lat astronomji polskiej”,
Rocznik Astronomiczny Obserwatorjum Krakowskiego, tom V.).

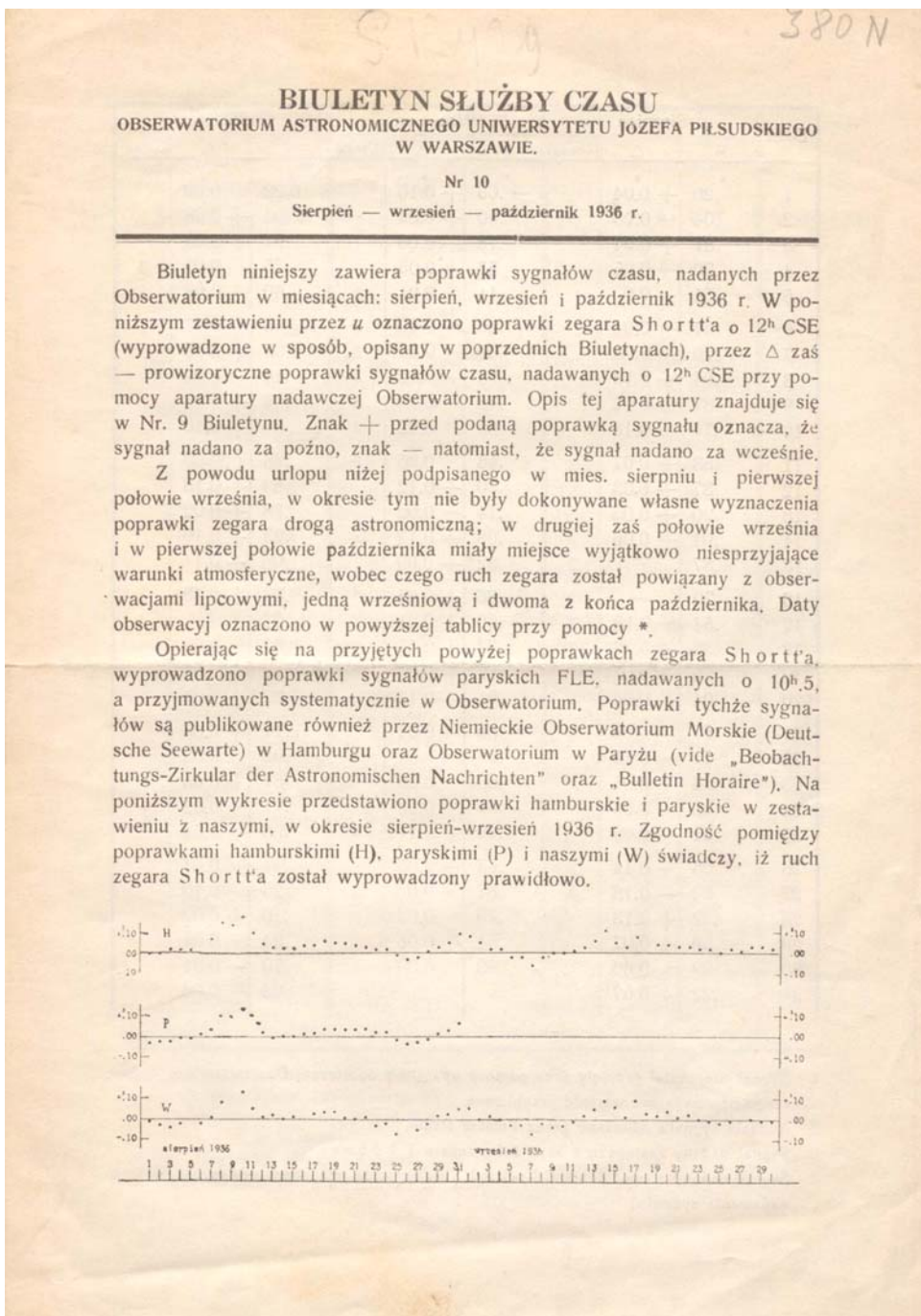

KRAKÓW

1928.

Offert par l'Observatoire
Astronomique de l'Université
à Varsovie

Ryc. 4. M. Kamiński, Obserwatorjum Astronomiczne w Warszawie w okresie 1916–1922–1927, Kraków 1928 (Offert par l'Observatoire Astronomique de l'Université à Varsovie) (źródło: Obserwatorium Astronomiczne Uniwersytetu Warszawskiego)

Ryc. 5. „Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie” 08–10.1936, nr 10 (źródło: Biblioteka Narodowa, syg. P.12025 A)

Ryc. 6. Kalendarz astronomiczny Towarzystwa Miłośników Astronomji na lata 1927–1929 oraz Kalendarz astronomiczny Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomji na lata 1930–1931 (źródło: Obserwatorium Astronomiczne UW)

Obserwatorium Krakowskiego”. Jego kres na rynku wydawniczym położyło pojawienie się w 1927 r. kalendarza astronomicznego⁴¹.

Od kalendarza na 1929 r. wprowadzono podział na części zmienną i stałą. Części stałej nie powtarzano już przy następnych kalendarzach, gdyż można było ją nabyć jako osobną odbitkę. Zawierała ona stałe astronomiczne i geodezyjne, tablice oraz instrukcje do obserwacji gwiazd zmiennych. Przy jej układaniu inspirowano się zagranicznymi wzorami: „The Nautical Almanac and Astronomical Ephemeris”, „Berliner Astronomisches Jahrbuch”, „Die Sterne. Zeitschrift für alle Gebiete der Himmelskunde”, „British Astronomical Association Handbook for 1928”⁴².

Wydawnictwa Obserwatorium Astronomicznego UW charakteryzowały się nieokreśloną częstością ukazywania się. „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” ogłaszano od jednego do dwóch razy w ciągu roku. Wyjątkiem były 1928 r. oraz lata 1931–1932, w których nic nie opublikowano. „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” drukowano od jednego do trzech razy w roku, oprócz 1932 r., w którym nie ukazał się żaden numer. „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint” publikowano od dwóch do siedmiu numerów rocznie. „Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego” wydawano od jednego do pięciu razy w roku. Brak regularności druku, roczne lub kilkuletnie przerwy między woluminami były podyktowane w wielu przypadkach sytuacją finansową instytucji⁴³.

Wszystkie wydawnictwa, choć publikowane bez większej regularności, ukazywały się do rozpoczęcia drugiej wojny światowej. Oznacza to, że „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” drukowano przez 11 lat, „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” – przez 13 lat, „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint” ukazywały się przez 11 lat, a „Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego” istniał tylko przez 4 lata⁴⁴.

Niektóre tomy lub numery ukazywały się dzięki zewnętrznym źródłom finansowania. Dotacje pochodziły z różnych źródeł: państwowych, instytucji, wspierających rozwój polskiej nauki oraz prywatnych środków. Wydawnictwa wspierano z zasiłków Wydziału Nauki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Największą rolę w finansowaniu tytułów obserwatorium odegrała Kasa im. Józefa Mianowskiego. Fundusz Kultury Narodowej był źródłem tylko jednej subwencji⁴⁵. Trzy tomy „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” z efemerydami Michała Kamieńskiego –

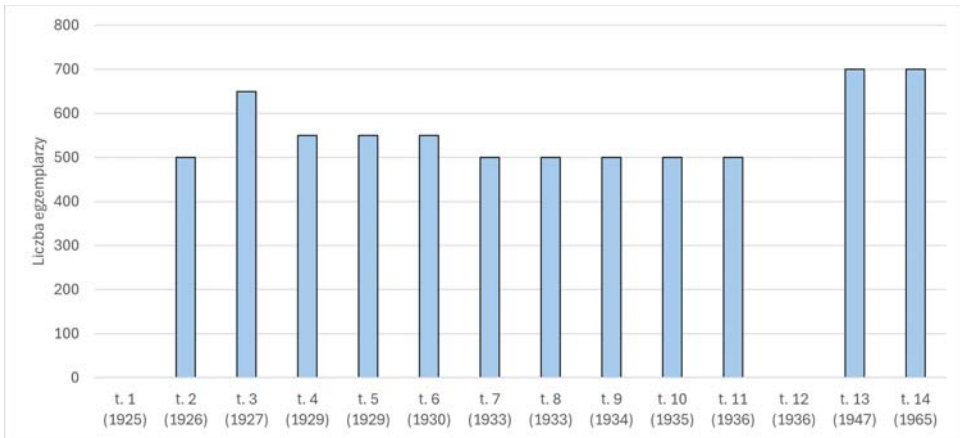
41 T. Banachiewicz, *Przedmowa*, „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1922, t. 1, s. III–IV; idem, *Przedmowa*, „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1928, t. 5, s. VI.

42 *Do czytelników*, [w:] *Kalendarz astronomiczny Towarzystwa Miłośników Astronomii na rok 1929*, r. 3, Warszawa 1928, b.p.

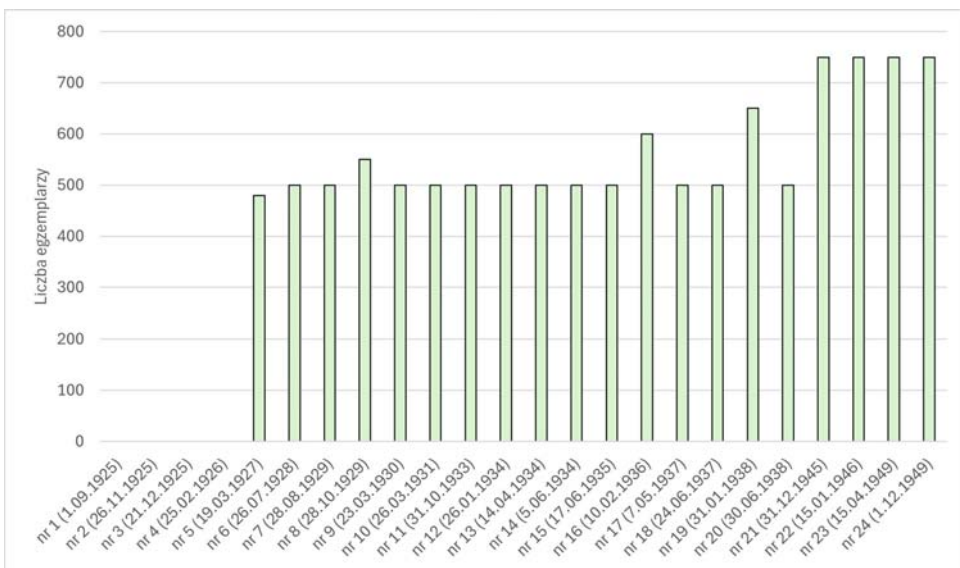
43 M. Kamieński, *Chronicle*, „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” 1926, t. 2, s. 55; idem, *Chronik der Sternwarte*, „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” 31.10.1933, nr 11, s. 5.

44 Po drugiej wojnie światowej reaktywowano trzy wydawnictwa. „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” wznowiono jedynie w dwóch tomach – t. 13 (1947 r.) i 14 (1965 r.). „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” doczekały się czterech numerów: nr 21 (31.12.1945 r.) – nr 24 (01.12.1949 r.). Najdłużej na rynku wydawniczym utrzymała się seria reprintów. Ostatni, 366. numer „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint” powstał w 1975 r.

45 L. Orkisz, *Die definitive Bahn des Kometen 1925 I (Orkisz)*, Kraków, Warszawa 1933 (Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint, nr 21).

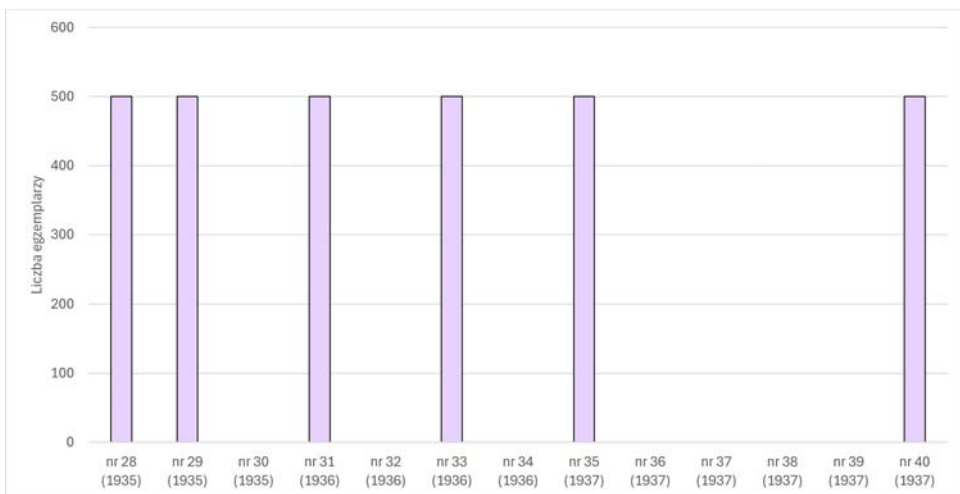
Ryc. 7. Nakład „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” w latach 1925–1965 (oprac. J. Rogińska)

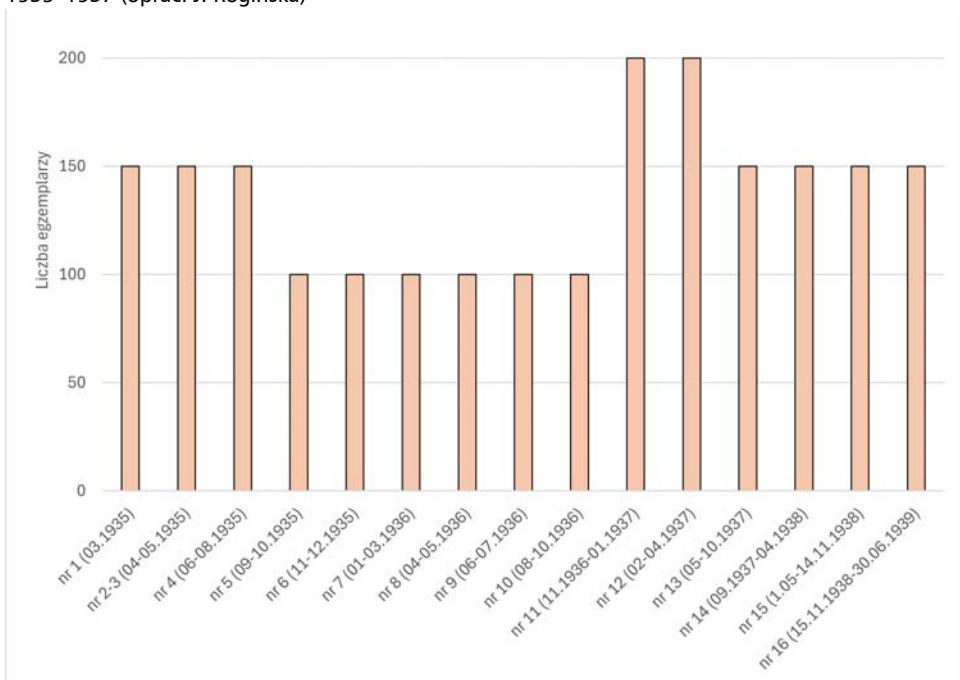
Ryc. 8. Nakład „Okólnika Obserwatorium Astronomicznego w Warszawie” w latach 1925–1949 (oprac. J. Rogińska)

t. 10 (1935 r.), t. 11 (1936 r.) i t. 12 (1936 r.) – sfinansował fundusz barona Takaharu Mitsui (1900–1983)⁴⁶.

46 M. Kamiński, *Determination of Latitude by the Method of Equal Altitudes of Different Stars (Piewzow's Method) and the Corresponding Star-Pairs for Northern Latitudes 20°–40° and for the Epoch 1930.0*, cz. 2, *Northern Latitudes 25°–30°*, „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” 1935, t. 10, s. 6; idem, *Determination of Latitude by the Method of Equal Altitudes of Different Stars (Piewzow's Method) and the Corresponding Star-Pairs for Northern Latitudes 20°–40° and for the Epoch 1930.0*, cz. 3, *Northern Latitudes 30°–35°*, „Publications of the Astronomical Observatory of the Józef Piłsudski University, Warsaw” 1936, t. 11, s. 6; idem, [Determination of Latitude by the Method of Equal Altitudes of Different Stars (Piewzow's Method) and the Corresponding Star-Pairs for Northern Latitudes 20°–40° and for the Epoch 1930.0], cz. 4, [Northern Latitudes 35°–40°], „Publications of the Astronomical Observatory of the Józef Piłsudski University, Warsaw” 1936, t. 12, s. 6.

Ryc. 9. Częściowy nakład „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint” w latach 1935–1937 (oprac. J. Rogińska)

Ryc. 10. Nakład „Biuletynu Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego” w latach 1935–1939 (oprac. J. Rogińska)

Nakład wydawnictw Obserwatorium Astronomicznego UW możliwy jest do zrekonstruowania na podstawie danych zamieszczanych w samych publikacjach. Znaczna część woluminów była opatrzona informacją o liczbie egzemplarzy i ich druku na zlecenie obserwatorium, zatwierdzoną przez dyrektora Kamieńskiego. Analiza uzyskanych w ten sposób danych pozwala na zakwalifikowanie ich do wydawnictw niskonakładowych.

Nakład jednorazowego wydania trzech pierwszych tytułów był do siebie zbliżony. W przypadku „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University”

wynosił on od 500 do 650 egzemplarzy (zob. Ryc. 7). „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” drukowano w liczbie od 480 do 650 egzemplarzy (zob. Ryc. 8). Nakład „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint” jest możliwy do ustalenia tylko w przypadku kilku numerów. Na ich podstawie wnioskować możemy, że wahał się między 500 a 600 egzemplarzami (zob. Ryc. 9). Zdecydowanie mniejszy nakład miał „Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego”. Drukowano go w liczbie od 100 do 200 sztuk (zob. Ryc. 10)⁴⁷.

Tylko w nielicznych przypadkach jest możliwe podanie informacji o nakładach jednorazowego wydania innych polskich wydawnictw astronomicznych. „Publications de l’Observatoire astronomique de l’Université de Poznań” drukowano w nakładzie 300 egzemplarzy – t. 1 (1931 r.)⁴⁸, t. 2, z. 4 (1936 r.)⁴⁹. „Institut d’Astronomie Pratique de l’École Polytechnique de Varsovie. Publication” nr 12 (1933 r.) ogłoszono w nakładzie 500 egzemplarzy⁵⁰. Z kolei „Bulletin International de l’Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques” nr 5–6 (1935 r.) opublikowano w liczbie 800 egzemplarzy⁵¹.

Przedstawienie wydawnictw Obserwatorium Astronomicznego UW osadźmy jeszcze w kontekście rozwoju działalności wydawniczej pozostałych polskich obserwatoriów oraz instytucji naukowych związanych z astronomią. W odradzającym się po pierwszej wojnie światowej państwie polskim bardzo szybko zwrócono uwagę na potrzebę posiadania wydawnictw periodycznych z zakresu astronomii, publikowanych zwłaszcza w językach obcych⁵².

Postulat ten najprężniej realizowało Obserwatorium Astronomiczne UJ. Dokonało się to dzięki działalności naukowej dyrektora tej instytucji, Tadeusza Banachiewicza (1882–1954). Możemy wskazać aż siedem wydawnictw obserwatorium oraz przygotowanych staraniem jego personelu⁵³. Najstarszym był „Okólnik Obserwatorium Krakowskiego” („Circulaire de l’Observatoire de Cracovie”). Jego powstanie zainicjowano już w 1920 r. Od nr 10 (14.06.1921 r.) z rozporządzenia Obserwatorium Krakowskiego okólniki były

47 Po wojnie wzrosły nakłady dwóch wydawnictw. Nakład „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” zwiększył się o 200 sztuk i wynosił dla tomów 13 (1947 r.) i 14 (1965 r.) 700 egzemplarzy. Liczba drukowanych egzemplarzy „Circular of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” od nr 21 (31.12.1945 r.) do nr 24 (01.12.1949 r.) wynosiła 750 sztuk.

48 „Publications de l’Observatoire astronomique de l’Université de Poznań” 1931, t. 1, b.p.

49 „Publications de l’Observatoire astronomique de l’Université de Poznań” 1936, t. 2, z. 4, b.p.

50 „Institut d’Astronomie Pratique de l’École Polytechnique de Varsovie. Publication” 1933, nr 12, b.p. Informacja pochodzi z pieczętki wileńskiego Zakładu Graficznego „Znicz”, znajdującego się na egzemplarzu obowiązkowym w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

51 „Bulletin International de l’Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques” 1935, nr 5–6, b.p. Informacja pochodzi z pieczętki Krakowskiego Starostwa grodzkiego, na egzemplarzu obowiązkowym przechowywanym w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie.

52 W. Dziewulski, *O potrzebach*, s. 60–61.

53 *Wykaz prac personelu i wydawnictw Obserwatorium Krakowskiego w okresie 1923–1934*, Kraków 1937 (Cracow Observatory Reprint, nr 12a), s. 143; J. Gadomski, *Zarys historii*, s. 28; E. Rybka, *Zarys historii astronomii w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] *Studia z dziejów katedr Wydziału Matematyki, Fizyki, Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. S. Gołąb, Kraków 1964 (Uniwersytet Jagielloński, Wydawnictwa Jubileuszowe, t. 15), s. 38–47; G. Wrona, *Krakowskie i lwowskie czasopisma z grupy nauk ścisłych w latach 1918–1939*, [w:] *Kraków – Lwów, książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001 (Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Prace Monograficzne, nr 317), s. 591–593; J.M. Kreiner, E. Piotrowska, *Bibliografia prac profesora Tadeusza Banachiewicza*, „Prace Komisji Historii Nauki PAU” 2005, t. 7, s. 328; G. Wrona, *Polskie czasopisma*, s. 204–205; J. Włodarczyk, *Banachiewicz Tadeusz*, [w:] *Polski wkład w przyrodznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, t. 1, red. nauk. B. Orłowski, Warszawa 2015, s. 80; J. Koroński, *Banachiewicz Tadeusz Julian*, [w:] *Słownik biograficzny astronomów polskich*, s. 10.

drukowane. Do komunikacji międzynarodowej stosowano w nich *Latino sine flexione*, język stworzony w oparciu o łacinę przez matematyka Giuseppego Peana (1858–1932). Ostatni, 26. numer okólnika opublikowano w 1930 r.⁵⁴

Kolejnym tytułem był „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego”. Wydany na lata 1922–1928, doczekał się 5 tomów. Powstawał dzięki pracy zespołowej, w której przy różnych rocznikach uczestniczyli: Mikołaj Miedźwiecki (1868–1929), Józef Witkowski (1892–1976), Eugeniusz Rybka, Stanisław Struzik, Zofia Reutt-Witkowska (1893–1938), a także Janusz Pagaczewski⁵⁵. Od 1923 r. do polskojęzycznego rocznika opracowywano „Dodatek Międzynarodowy” („Supplemento Internationale”). Do 1939 r. opublikowano 17 numerów. Stosowano w nich łacinę w wersji uproszczonej. Na lata 1926–1927 Banachiewicz wydał ponadto dwa roczniki „Calendarium Rocznika Astronomicznego Obserwatorium Krakowskiego”⁵⁶. Przy tworzeniu map oraz wykresów pomagali mu Janusz Pagaczewski, Stanisław Turski oraz Jadwiga Pająk (później Kordylewska, 1905–1977)⁵⁷.

W 1925 r. założono „Acta Astronomica”, które stało się głównym organem naukowym astronomów polskich tego okresu. Pismo redagował Banachiewicz przy współpracy Witkowskiego. „Acta Astronomica” ukazywały się w trzech seriach: A – rozprawy i artykuły ogólne, t. 1 (1925 r.) – t. 4 (1937 r.); B – zbiory obserwacji, t. 1 (1925 r.) – t. 2 (1933 r.); C – bieżące wiadomości i drobne artykuły, t. 1 (1925 r.) – t. 4 (1939 r.)⁵⁸.

Seria reprintów dołączyła do wydawnictw obserwatorium krakowskiego w 1927 r. Łącznie do 1938 r. ukazały się 22 numery. Pierwsze dziesięć numerów wyszło z tytułem „Cracow Reprint”. Od nr 11 (1937 r.) seria nazywała się „Cracow Observatory Reprint”. W 1930 r. ogłoszono dodatkowo 4 numery „Petite Circulaire de l’Observatoire de Cracovie” („Małego Okólnika Obserwatorium Krakowskiego”)⁵⁹. „Prace Astronomiczno-Geodezyjne” wydawane przez Banachiewicza doczekały się trzech numerów. Pierwsze dwa ogłoszono w 1932 r., trzeci dopiero cztery lata później w 1936 r.⁶⁰

Drugie w kolejności zaangażowało się w działalność wydawniczą Obserwatorium Astronomiczne Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, kierowane w tym okresie przez Władysława Dziewulskiego (1878–1962). W 1921 r. ukazał się pierwszy numer „Bulletin de l’Observatoire Astronomique de Wilno” („Biuletyn Obserwatorium astro-

54 T. Banachiewicz, *Obserwatorium Astronomiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (1919–1927)*, „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1928, t. 5, s. 131; E. Rybka, *Zarys historii astronomii*, s. 38; G. Wrona, *Krakowskie i lwowskie czasopisma*, s. 591; J.M. Kreiner, E. Piotrowska, *Bibliografia prac*, s. 328; G. Wrona, *Polskie czasopisma*, s. 204.

55 T. Banachiewicz, *Przedmowa*, „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1922, t. 1, s. IV; idem, *Przedmowa*, „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1923, t. 2, s. III–IV; idem, *Przedmowa*, „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1924, t. 3, s. III; idem, *Przedmowa*, „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1925, t. 4, s. V; idem, *Przedmowa*, „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1928, t. 5, s. VI.

56 Idem, *Obserwatorium Astronomiczne*, s. 131–132; E. Rybka, *Zarys historii astronomii*, s. 38–39, 45–47; G. Wrona, *Krakowskie i lwowskie czasopisma*, s. 591–592; J.M. Kreiner, E. Piotrowska, *Bibliografia prac*, s. 328; G. Wrona, *Polskie czasopisma*, s. 204–205.

57 „Calendarium Rocznika Astronomicznego Obserwatorium Krakowskiego na 1926” 1926, s. 32; „Calendarium Rocznika Astronomicznego Obserwatorium Krakowskiego na 1927” 1927, s. 36.

58 T. Banachiewicz, *Obserwatorium Astronomiczne*, s. 132; E. Rybka, *Zarys historii astronomii*, s. 43–44; idem, *Astronomia*, s. 136–137; G. Wrona, *Krakowskie i lwowskie czasopisma*, s. 593; J.M. Kreiner, E. Piotrowska, *Bibliografia prac*, s. 328; G. Wrona, *Polskie czasopisma*, s. 205.

59 J.M. Kreiner, E. Piotrowska, *Bibliografia prac*, s. 328; *Wykaz prac personelu*, s. 144.

60 J. Gadomski, *Zarys historii*, s. 28. *Wykaz prac personelu*, s. 145; J.M. Kreiner, E. Piotrowska, *Bibliografia prac*, s. 362.

omicznego w Wilnie”). Składał się on z dwóch części poświęconych astronomii i meteorologii. Biuletyn astronomiczny był przeznaczony na wymianę. Zamieszczano w nim drobne artykuły pracowników obserwatorium. W latach 1921–1938 opublikowano 20 numerów pisma⁶¹.

Jako trzeci przyłączył się do astronomicznej działalności wydawniczej ośrodek warszawski. Już w 1921 r. Instytut Wojskowo-Geograficzny wydał pierwszą polską efemerydę. „Rocznik Astronomiczny” na 1921 r. opracował Felicjan Kępiński, adiunkt Obserwatorium Astronomicznego UW, a także profesor oficerskiej szkoły topografów⁶². W przygotowaniu rocznika pomagali mu student Antoni Zygmund oraz kreślarz Leon Klemczak. Praca, niemająca odpowiednika w polskiej tradycji, była inspirowana wzorami zagranicznymi „Connaissance des temps” oraz „The Nautical Almanac”⁶³. Rocznik powstał dzięki wsparciu Instytutu Wojskowo-Geograficznego, na czele z jego szefem Bolesławem Jaźwińskim (1882–1935) oraz kierownikiem biblioteki i archiwum, Janem Michałem Czechowskim. Przyczynił się do tego również Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, z jego szefem Wacławem Tokarzem (1873–1937) oraz kierownikiem wydziału S. Strzelczykiem⁶⁴.

W 1925 r. do ruchu wydawniczego dołączyło Obserwatorium Astronomiczne UW. Jeszcze w tym samym roku otworzono Zakład Astronomii Praktycznej Politechniki Warszawskiej. Na jego czele stanął Felicjan Kępiński. Od 1928 r. zakład miał własne wydawnictwo o tytule „Institut d’Astronomie Pratique de l’École Polytechnique de Varsovie. Publication” („Publikacje Zakładu Astronomji Praktycznej Politechniki Warszawskiej”). Do 1938 r. ukazało się łącznie 22 numerów. Trafiły tam oprócz oryginalnych artykułów także odbitki, w tym przedruki z „Wiadomości Służby Geograficznej”⁶⁵.

Następne przedsięwzięcie wydawnicze pojawiało się w Oddziale Warszawskim Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii. Stali za nim Prezes Oddziału Warszawskiego Zygmunt Chelmoński oraz Maksymilian Białęcki, Kierownik Obserwatorium Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii w Warszawie. W 1929 r. ukazał się pierwszy i jedyny zeszyt „Prac Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii”. Zeszyt został przygotowany pod redakcją Kamińskiego, pełniącego funkcję Prezesa Zarządu Centralnego Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii⁶⁶. Opublikowano w nim artykuły członków towarzystwa, które ogłosiła „Urania. Miesięcznik Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii” (1929, r. 8, nr 5–6).

61 W. Dziewulski, *Introduction*, „Bulletin de l’Observatoire Astronomique de Wilno. I. Astronomie” 1921, nr 1, s. 5; idem, *Sprawozdanie Obserwatorium astronomicznego w Wilnie do końca roku 1927*, „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1928, t. 5, s. 89; J. Gadomski, *Zarys historii*, s. 32; W. Dziewulski, *Historia Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu St. Batorego w Wilnie (1919–1939)*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria C. Historia Nauk Matematycznych, Fizyczno-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych” 1959, z. 2, s. 37; G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe w Wilnie w latach 1918–1939*, [w:] *Od strony Kresów. Studia i szkice*, cz. 2, red. H. Bursztyńska, Kraków 2000 (Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Prace Monograficzne, nr 280), s. 232–233; eadem, *Polskie czasopisma*, s. 206.

62 Ibidem, s. 205–206; J. Włodarczyk, *Kępiński Felicjan*, [w:] *Polski wkład w przyrodznawstwo i technikę*, t. 2, s. 186.

63 B. Jaźwiński, *Przedmowa*, „Rocznik Astronomiczny” 1921, b.p.

64 „Rocznik Astronomiczny” 1921, s. 59.

65 J. Gadomski, *Zarys historii*, s. 36; F. Kępiński, *Zakład i Obserwatorium Astronomiczne Politechniki Warszawskiej (1925–1955)*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria C. Historia Nauk Matematycznych, Fizyczno-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych” 1959, z. 2, s. 117, 120.

66 M. Kamiński, *Przedmowa*, „Prace Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii” 1929, z. 1, s. 3; Z. Chelmoński, *Sprawozdanie z działalności Oddziału Warszawskiego P. T. P. A.*, „Urania. Miesięcznik Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii” 1930, r. 9, nr 3–4, s. 51.

Obserwatorium Astronomiczne Uniwersytetu Poznańskiego doczekało się pierwszych wydawnictw za kierownictwa Józefa Witkowskiego. Zainaugurował je w 1931 r. druk pierwszego tomu „Publications de l’Observatoire astronomique de l’Université de Poznań” („Prace Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Poznańskiego”). Pismo planowano wydawać w miarę napływania materiałów. Przeznaczone miało być na wymianę⁶⁷. Drugi i ostatni tom ukazał się w 1936 r. Opublikowano go w czterech zeszytach. Jeszcze w tym samym roku obserwatorium wzbogaciło się o serię reprintów (warianty tytułu: „Poznan Observatory Reprint”, „Poznan Reprint”). Do wybuchu wojny wydano 9 numerów⁶⁸.

Działalność wydawnicza Zakładu Astronomii Uniwersytetu Jana Kazimierza ożywiła się po objęciu w 1932 r. kierownictwa przez Eugeniusza Rybkę⁶⁹. W 1933 r. ogłoszono pierwszy numer „Contributions from the Astronomical Institute of Lwów University” („Prace Instytutu Astronomicznego U.J.K. we Lwowie”). W związku z przemianowaniem zakładu na obserwatorium w 1935 r. kolejne numery publikowano pod tytułem „Contributions from the Astronomical Observatory of Lwów University” („Prace Obserwatorium Astronomicznego U.J.K. we Lwowie”). Łącznie ukazało się w okresie międzywojennym 10 numerów tego wydawnictwa⁷⁰. Oprócz oryginalnych artykułów drukowano w nich odbitki, których źródłem były „Acta Astronomica” oraz „Prace Matematyczno-Fizyczne”.

Artykuły astronomiczne w okresie międzywojennym publikowały również czasopisma naukowe z zakresu nauk ścisłych. Miały one znaczenie nie tylko w upowszechnianiu badań astronomicznych, lecz były także źródłem przedruków dla serii reprintów prowadzonych przez obserwatoria. Istotną rolę odegrały dwa, założone jeszcze w drugiej połowie XIX w., czasopisma wydawane i redagowane przez Samuela Dicksteina (1851–1939): „Wiadomości Matematyczne” oraz „Prace Matematyczno-Fizyczne”. Ważne z perspektywy rozwoju astronomii było czasopismo związane z działalnością Polskiej Akademii Umiejętności – „Bulletin International de l’Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques”. Większe rozprawy instytucja ta wydawała w „Mémoires de l’Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques”. Towarzystwo Naukowe Warszawskie wniosło swój wkład, drukując artykuły astronomiczne w czasopiśmie „Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III nauk matematyczno-fizycznych”.

67 J. Witkowski, *Avant-Propos*, „Publications de l’Observatoire astronomique de l’Université de Poznań” 1931, t. 1, s. III; A. Marciniak, *Profesor Józef Witkowski (1892–1976), astronom odeski, krakowski i poznański*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności” 2006, t. 7, s. 264; J. Tokarek, *Witkowski Józef Marian*, [w:] *Słownik biograficzny astronomów polskich*, s. 299.

68 J. Gadomski, *Zarys historii*, s. 34.

69 S. Sroka, *Rybka Eugeniusz*, PSB t. 33, s. 349; K. Rudnicki, *Z historii Uniwersyteckiego Obserwatorium Astronomicznego we Lwowie*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1996, t. 5, nr 2, s. 178; E. Rybka, *Krótki rys dziejów astronomii we Lwowie*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria C. Historia Nauk Matematycznych, Fizyczno-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych” 1959, z. 2, s. 56–57; A. Redzik, *Astronomia*, [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 734–735; J. Włodarczyk, *Rybka Eugeniusz*, [w:] *Polski wkład w przyrodznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, t. 3, red. nauk. B. Orłowski, Warszawa 2015, s. 489; M. Tomczak, *Rybka Eugeniusz*, [w:] *Słownik biograficzny astronomów polskich*, s. 231–232.

70 J. Gadomski, *Zarys historii*, s. 35; E. Rybka, *Krótki rys*, s. 62, 137.

Wydawnictwa astronomiczne dwudziestolecia międzywojennego są zagadnieniem wymagającym dalszych, bardziej szczegółowych badań. Niniejszy artykuł, wprowadzający tylko do tej problematyki, pozwala jedynie na wyłonienie kilku kluczowych wniosków oraz głównych tendencji publikacyjnych. Obserwatorium Astronomiczne UW w omawianym okresie było, zaraz za Obserwatorium Astronomicznym UJ, drugim pod względem aktywności ośrodkiem wydawniczym. Regularną działalność wydawniczą rozpoczęło stosunkowo późno, gdyż sto lat po założeniu instytucji, a w skali kraju wyprzedziły je ośrodki w Krakowie i Wilnie. Działalnością wydawniczą obserwatorium wpisywało się natomiast w charakterystyczne dla tego okresu inicjatywy publikacyjne.

Obserwatorium Astronomiczne UW posiadało wydawnictwa periodyczne, wpisujące się w ramy czasopiśmiennictwa naukowego. Większe objętościowo artykuły drukowano w „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University”. Do bieżącego ogłaszania wyników badań wykorzystywało „Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” („Okólnik Obserwatorium Astronomicznego w Warszawie”). Druk „Biuletynu Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego” wynikał z nałożenia na tę instytucję obowiązku służby czasu. Obserwatorium dokonywało także przedruków artykułów swoich pracowników w serii wydawniczej „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint”. Wydawnictwa te (poza biuletynem) były ukierunkowane na zagranicznego odbiorcę oraz na wymianę z innymi obserwatoriami. Wszystkie tytuły cechowały się brakiem periodyczności, choć z założenia miały ukazywać się regularnie. Należały do wydawnictw niskonakładowych. Część posiadała zewnętrzne źródła finansowania. W ramach współpracy z Towarzystwem Miłośników Astronomii (od 1928 r. Polskim Towarzystwem Przyjaciół Astronomii) przy układaniu kalendarza astronomicznego uczestniczyło obserwatorium w kontynuowaniu tradycji wydawania rocznika astronomicznego.

Aneks – wykaz zawartości „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint”

W zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (sygn. 01255) przechowywane są wykazy „Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint”. *Astronomical Observatory of the Warsaw University Reprints. General Index, Author Index, Subject Index*, t. 1, nr 1–43, Warszawa 1928–1938; *Astronomical Observatory of the Warsaw University Reprints. General Index, Author Index, Subject Index*, t. 2, nr 44–100, Warszawa 1955–1960; *Astronomical Observatory of the Warsaw University Reprints. General Index, Author Index, Subject Index*, t. 3, nr 101–150, Warszawa 1960–1963. Aneks opracowano na bazie wykazu z pierwszego tomu.

„Offert par l’Observatoire Astronomique de l’Université à Varsovie”

[nr 1]

M. Kamiński, *Obserwatorium Astronomiczne w Warszawie w okresie 1916–1922–1927*, Kraków 1928.

Przedruk: „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego” 1928, t. 5, s. 99–115.

[nr 2]

M. Kamiński, *Obserwacje częściowego zaćmienia Słońca w dniu 29 czerwca 1927 r. w Warszawie*, Warszawa 1928.

Przedruk: „Uranja. Kwartalnik Towarzystwa Miłośników Astronomji” 1928, r. 7, nr 1, s. 1–11.

[nr 3]

J. Wasiutyński, *Obserwacje całkowitego zaćmienia Księżyca dokonane w dniu 8 grudnia 1927 roku w Obserwatorium Warszawskim*, Warszawa 1928.

Przedruk: „Uranja. Kwartalnik Towarzystwa Miłośników Astronomji” 1928, r. 7, nr 2, s. 37–43.

[nr 4]

M. Kamiński, *Azymuty nabeżników na Helu*, Warszawa [b.r.].

Przedruk: „Wiadomości Meteorologiczne” 1927, nr 3, s. 57–63.

[nr 5]

J. Wasiutyński, *O fotograficznym wyznaczaniu momentów styczności zewnętrznych podczas zaćmień Słońca i o obserwacjach zaćmienia Słońca w dniu 12. XI. 1928 w Obserwatorium Warszawskim*, Warszawa 1929.

Przedruk: „Wiadomości Matematyczne” 1928–1929, t. 31, s. 41–69.

„Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint”

nr 6

M. Kamiński, *Triangulacja i niwelacja centrów Obserwatorium Astronomicznego i Meteorologicznego Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 1929.

Przedruk: „Prace Matematyczno-Fizyczne” 1928–1929, t. 36, s. 21–38.

nr 7

J. Wasiutyński, *Über die photometrischen Messungen mit einer argongefüllten kolloidalen Kaliumzelle*, Warszawa 1930.

Przedruk: „Prace Matematyczno-Fizyczne” 1928–1929, t. 36, s. 49–58.

nr 8

M. Kamiński, *Dalekomierz lodowy o pionowej bazie*, Warszawa 1930.

Przedruk: „Wiadomości Matematyczne” 1929–1930, t. 32, z. 1, s. 1–35.

nr 9

M. Kamiński, *Sprawozdanie z działalności Obserwatorium Astronomicznego i Meteorologicznego Uniwersytetu Warszawskiego za okres 1 stycznia 1928 – 1 czerwca 1930*, Warszawa 1930.

nr 10

J. Gadowski, *Photometrische Beobachtungen des Algolsternes R Canis Majoris*, Warszawa 1931.

Przedruk: „Prace Matematyczno-Fizyczne” 1931, t. 38, s. 31–34.

nr 11

J. Wasiutyński, *The Variable Star AK Herculis BD+16°3130*, Warszawa 1931.

Przedruk: „Prace Matematyczno-Fizyczne” 1931, t. 38, s. 63–78.

nr 12

E. Rybka, *Photographic Observations of the Light-Variation of Eros, Made on 12–13 January 1931*, Warszawa 1931.

Przedruk: „Prace Matematyczno-Fizyczne” 1932, t. 39, s. 11–14.

nr 13

J. Gadowski, *Einige photometrische Messungen des Lichtwechsels von Eros*, Warszawa 1931.

Przedruk: „Prace Matematyczno-Fizyczne” 1932, t. 39, s. 63–66.

nr 14

W. Opalski, *Obserwacje całkowitego zaćmienia Księżyca oraz zakryć gwiazd, dokonane w dniu 2 kwietnia 1931 r. w Obserwatorium Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 1932.

Przedruk: „Prace Matematyczno-Fizyczne” 1932, t. 39, s. 67–72.

nr 15

J. Gadowski, *Photometrische Messungen des Lichtwechsels des Algolsternes X Trianguli (Untersuchung der Änderungen der Länge der Verfinsterungsperiode)*, Warszawa 1932.

Przedruk: „Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III nauk matematyczno-fizycznych” 1931 (wyd. 1932), r. 24, z. 2–6, s. 199–210.

nr 16

W. Opalski, *Sternbedeckungen beobachtet ab der Warschauer Universitäts-Sternwarte seit Januar 1930 bis Juli 1931*, Warszawa 1932.

Przedruk: „Acta Astronomica. Série C” 1932, t. 2, s. 31–34.

nr 17

L. Rzewnicki, *Obserwacje fizyczne meteorów w r. 1931*, Warszawa 1932.

Przedruk: „Wiadomości Matematyczne” 1932, t. 34, s. 79–88.

nr 18

W. Opalski, *Sternbedeckungen beobachtet an der Warschauer Universitäts-Sternwarte seit Juli 1931 bis Oktober 1932*, Warszawa 1933.

Przedruk: „Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III nauk matematyczno-fizycznych” 1932 (wyd. 1933), r. 25, z. 7–9, s. 99–101.

nr 19

M. Kamiński, *Rola astronomów polskich w nauce światowej*, Warszawa 1933.

Odczyt wygłoszony za pośrednictwem Polskiego Radia 13 kwietnia 1932 r.

nr 20

M. Kamiński, *Ephemeride des Kometen Wolf I für die Erscheinung im Jahre 1933*, Warsaw 1933.

Przedruk: „Acta Astronomica. Série C” 1933, t. 2, s. 41–46.

nr 21

L. Orkisz, *Die definitive Bahn des Kometen 1925 I (Orkisz)*, Kraków, Warszawa 1933.

Przedruk: „Mémoires de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques” 1933, nr 2, s. 1–80.

nr 22

L. Zeidler, *Azymut astronomiczny kierunku: Obserwatorium Astronomiczne Uniwersytetu Warszawskiego – wieża triangulacyjna w Miłosnej*, Warszawa 1934.

Przedruk: „Wiadomości Matematyczne” 1934, t. 37, s. 145–152.

nr 23

L. Rzewnicki, *Obserwacje Perseid w roku 1932*, Warszawa 1934.

Przedruk: „Wiadomości Matematyczne” 1934, t. 37, s. 153–170.

nr 24

P.P. Demiańczuk, *Die Veränderungen der Elemente der Bahn eines Himmelskörpers, während seiner heliozentrischen Bewegung, veranlasst durch Variation der Masse des Körpers, nach der Mechanik Hoene-Wroński*, Warszawa 1935.

nr 25

J. Gadomski, *U Sagittae*, Warszawa 1935.

Przedruk: „Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III nauk matematyczno-fizycznych” 1934 (wyd. 1935), r. 27, z. 7–9, s. 103–117.

nr 26

P.P. Demiańczuk, *Vergleich der Formeln für die Aenderungen der Bahnelemente unter dem Einfluss einer störenden Kraft in der klassischen Mechanik und der Mechanik von Hoene-Wroński*, Warszawa 1935.

nr 27

G. García, *La asimetría del planeta y las dislocaciones de las masas*, Warszawa 1935.

nr 28

P.P. Demiańczuk, *Généralisation des formules de la variation des éléments elliptiques de l'orbite d'un corps céleste, basée sur la théorie générale de la relativité*, Warszawa 1935.P.P. Demiańczuk, *Déduction des équations de l'équilibre, de Hoene-Wroński pour le système déformable*, Warszawa 1935.

nr 29

L. Zeidler, *Die Teilnahme der Warschauer Universitäts-Sternwarte an der internationalen Bestimmung der geographischen Länge im Jahre 1933*, Warszawa 1935.

nr 30

M. Kamiński, M. Bielicki, *Bewegung des Kometen Wolf I im Zeitraum 1919–1925. Die heliozentrischen Störungen*, Warszawa 1935.

Przedruk: „Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques” 1935, nr 5–6, s. 270–279.

„Astronomical Observatory of the Józef Piłsudski University, Warsaw. Reprint”

nr 31

P.P. Demiańczuk, *Odchylenie wschodnie ciał spadających na Ziemię*, Warszawa 1936.

nr 32

M. Kamiński, M. Bielicki, *Der Komet Wolf I im Jahre 1925. Vergleichung der Theorie des Kometen mit den Beobachtungen*, Warszawa 1936.

Przedruk: „Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques” 1936, nr 1–2, s. 30–42.

nr 33

M. Kamiński, M. Bielecki, *Recherches sur le mouvement de la Comète Wolf I. XIII Partie. Perturbations, produites par Uranus pendant la période 1918 Décembre 16.0–1925 Juillet 12.5*, Warszawa 1936.

nr 34

T. Rakowiecki, *Détermination des orbites des étoiles doubles spectroscopiques d'après les positions opposées*, Warszawa 1936.

Przedruk: „Prace Matematyczno-Fizyczne” 1937, t. 45, s. 181–209.

nr 35

P.P. Demiańczuk, *Südliche Abweichung beim freien Fall*, Warszawa 1937.

nr 36

M. Kamiński, *Recherches sur le mouvement de la Comète Wolf I. XIV Partie. Perturbations produites par Vénus, la Terre, Mars, Jupiter, Saturne et Uranus pendant la période 1925 Juillet 12.5–1934 Décembre 12.5*, Kraków 1937.

Przedruk: „Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques” 1937, nr 1–2, s. 23–59.

nr 37

M. Kamiński, M. Bielicki, *Die Erscheinung des Kometen Wolf I im Jahre 1933–1934. Vergleichung der Theorie des Kometen mit den Beobachtungen*, Kraków 1937.

Przedruk: „Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques” 1937, nr 3–5, s. 121–130.

nr 38

J. Gadowski, *TV Cassiopeiae (Bearbeitung der in den Jahren 1923–1928 angestellten Beobachtungen)*, Warszawa 1937.

Przedruk: „Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III nauk matematyczno-fizycznych” 1936 (wyd. 1937), r. 29, z. 7–9, s. 169–178.

nr 39

S. Lipiński, *Nova DQ Herculis*, Warszawa 1937.

Przedruk: „Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III nauk matematyczno-fizycznych” 1937, r. 30, z. 1–3, s. 93–105.

nr 40

L. Zeidler, *Untersuchungen der Form der Zapfen des Ertel'schen Meridiankreises der Warschauer Universitätssternwarte mittels Fühlhebel*, Warszawa 1937.

nr 41

S. Lipiński, *Nova CP Lacertae*, Warszawa 1938.

Przedruk: „Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III nauk matematyczno-fizycznych” 1937, t. 30, z. 7–9, s. 245–251.

nr 42

M. Bielicki, *Meteor of the 22nd December 1936 over Poland*, Warszawa 1938.

M. Bielicki, *Meteor of the 12th December 1936*, Warszawa 1938.

Przedruk: „Acta Astronomica. Série C” 1938, t. 3, s. 119–126.

nr 43

J. Gadowski, *UY Virginis und UX Herculis*, Warszawa 1939.

Przedruk: „Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III nauk matematyczno-fizycznych” 1938, r. 31, z. 7–9, s. 89–97.

nr 44 [brak egzemplarza w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie]

nr 45

M. Kamiński, *Recherches sur l'origine de la comète Wolf I. Perturbations du mouvement de la comète Wolf I pendant la période 1884 Septembre 24.0 – 1875 Août 13.0*, Warszawa 1939.

Przedruk: „Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles. Série A: Sciences Mathématiques” 1939, nr 1–3, s. 29–49.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych [AAN], zesp. 111 Rząd Generalnego Gubernatorstwa w Krakowie, sygn. 1452/45.

Źródła drukowane

„Astronomical Observatory of the Warsaw University. Reprint” 1928–1939, nr 1–45.

„Biuletyn Służby Czasu Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego” 1935–1939, nr 1–16.

„Bulletin de l'Observatoire Astronomique de Wilno. I. Astronomie” 1921–1938, nr 1–21.

„Calendarium Rocznika Astronomicznego Obserwatorium Krakowskiego” 1926–1927.

Chełmoński Z., *Sprawozdanie z działalności Oddziału Warszawskiego P. T. P. A. „Urania. Miesięcznik Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii”* 1930, r. 9, nr 3–4, s. 49–55.

„Circular of the Astronomical Observatory at Warsaw” 1925–1938, nr 1–20.

Dziewulski W., *O potrzebach astronomii polskiej*, „Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój” 1918, t. 1, s. 47–64.

„Institut d'Astronomie Pratique de l'École Polytechnique de Varsovie. Publication” 1928–1938, nr 1–22.

Kalendarz astronomiczny Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomji na rok 1930, r. 4, Warszawa 1930.

Kalendarz astronomiczny Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomji na rok 1931, r. 5, Warszawa 1931.

Kalendarz astronomiczny Towarzystwa Miłośników Astronomji na rok 1927, r. 1, Warszawa 1926.

Kalendarz astronomiczny Towarzystwa Miłośników Astronomji na rok 1928, r. 2, Warszawa 1927.

Kalendarz astronomiczny Towarzystwa Miłośników Astronomji na rok 1929, r. 3, Warszawa 1928.

Kalendarz wydawany przez Obserwatorium Astronomiczne Warszawskie na rok zwyczajny 1858, r. 2, Warszawa 1858.

Kamiński M., *Stulecie Obserwatorium Warszawskiego (1825–1925)*, „Uranja. Kwartalnik Towarzystwa Miłośników Astronomji” 1925, r. 4, nr 10, s. 69–78.

Kępiński F., *Obserwatorium astronomiczne Uniwersytetu Warszawskiego przed stu laty a dziś*, „Kronika Warszawy” 31.01.1926, nr 12, s. 12–16.

- Organisation de la science polonaise*, „Organon” 1936, t. 1, s. 135–289.
- „Prace Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii” 1929, z. 1.
- „Publications de l’Observatoire astronomique de l’Université de Poznań” 1931–1936, t. 1–2.
- „Publications of the Astronomical Observatory of the Warsaw University” 1925–1936, t. 1–12.
- „Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego”, 1922–1928, t. 1–5.
- „Rocznik Astronomiczny”, 1921.
- Wykaz prac personelu i wydawnictw Obserwatorium Krakowskiego w okresie 1923–1934*, Kraków 1937 (Cracow Observatory Reprint, nr 12a).

Literatura przedmiotu

- Bibliografia czasopism warszawskich 1579–1981*, t. 1–3, oprac. K. Zawadzki, Warszawa 1994–2001.
- Bibliografia prac astronomów polskich za lata 1923–1963*, oprac. I. Korzeniewska, Warszawa 1964.
- Dziewulski W., *Historia Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu St. Batorego w Wilnie (1919–1939)*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria C. Historia Nauk Matematycznych, Fizyczno-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych” 1959, z. 2, s. 29–52.
- Dziki S., *Próba skonstruowania schematu ogólnej typologii prasy*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1970, r. 11, nr 4, s. 5–20.
- Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław, Warszawa, Kraków 1971.
- Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1976.
- Gadomski J., *Zarys historii astronomii polskiej*, Kraków 1948 (Historia Nauki Polskiej w Monografiach, nr 2).
- History of Astronomy. An Encyclopedia*, red. J. Lankford, New York, London 2011.
- Kamieński M., *Zarys dziejów Obserwatorium Warszawskiego 1815–1945*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria C. Historia Nauk Matematycznych, Fizyczno-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych” 1959, z. 2, s. 69–116.
- Katalog wydawnictw ciągłych matematyczno-przyrodniczych znajdujących się w bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*, red. Z. Grodziński, Kraków 1962.
- Kemp D.A., *Astronomy and Astrophysics. A Bibliographical Guide*, London 1970.
- Kępiński F., *Zakład i Obserwatorium Astronomiczne Politechniki Warszawskiej (1925–1955)*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria C. Historia Nauk Matematycznych, Fizyczno-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych” 1959, z. 2, s. 117–139.
- Kreiner J.M., Piotrowska E., *Bibliografia prac profesora Tadeusza Banachiewicza*, „Prace Komisji Historii Nauki PAU” 2005, t. 7, s. 327–369.
- Marciniak A., *Profesor Józef Witkowski (1892–1976), astronom odeski, krakowski i poznański*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności” 2006, t. 7, s. 255–277.
- Polski wkład w przyrodoznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, t. 1–3, red. nauk. B. Orłowski, Warszawa 2015–2019.

- Redzik A., *Astronomia*, [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 729–735.
- Rogińska J., *Działalność wydawnicza*, [w:] *200 lat Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego*, red. J. Włodarczyk, Warszawa 2025, s. 177–208, DOI 10.31338/uw9788323567745.pp.177-210.
- Rudnicki K., *Z historii Uniwersyteckiego Obserwatorium Astronomicznego we Lwowie*, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” 1996, t. 5, nr 2, s. 171–188.
- Rybka E., *Krótki rys dziejów astronomii we Lwowie*, „*Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria C. Historia Nauk Matematycznych, Fizyczno-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych*” 1959, z. 2, s. 53–68.
- Rybka E., *Zarys historii astronomii w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] *Studia z dziejów katedr Wydziału Matematyki, Fizyki, Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. S. Gołąb, Kraków 1964 (Uniwersytet Jagielloński, Wydawnictwa Jubileuszowe, t. 15), s. 13–56.
- Seal R.A., *A Guide to the Literature of Astronomy*, Littleton 1977.
- Słownik biograficzny astronomów polskich*, red. J. Włodarczyk, M. Tomczak, Kraków 2025.
- Sroka S., *Rybka Eugeniusz*, PSB t. 33, s. 349–351.
- Sylwetki astronomów polskich XX w.*, red. A. Woszczyk, Toruń 2007.
- Tomczak M., *Okres międzywojenny i okupacja*, [w:] *200 lat Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego*, red. J. Włodarczyk, Warszawa 2025, s. 61–99, DOI 10.31338/uw.9788323567745.pp.61-100.
- Włodarczyk J., *Astronomia*, [w:] *Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim*, red. A.K. Wróblewski, Warszawa 2016, s. 19–49.
- Wrona G., *Krakowskie i lwowskie czasopisma z grupy nauk ścisłych w latach 1918–1939*, [w:] *Kraków – Lwów, książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001 (Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Prace Monograficzne, nr 317), s. 589–598.
- Wrona G., *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939*, Kraków 2005 (Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Prace Monograficzne, nr 407).
- Wrona G., *Polskie czasopisma naukowe w Wilnie w latach 1918–1939*, [w:] *Od strony Kresów. Studia i szkice*, cz. 2, red. H. Bursztyńska, Kraków 2000 (Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Prace Monograficzne, nr 280), s. 219–234.
- Zajdler L., *Prof. Dr Michał Kamiński*, „*Urania. Miesięcznik Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii*” 1973, t. 44, nr 6, s. 162–166.

dr **Justyna Rogińska** – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie naukowej historia, adiunkt w Pracowni Historii Nauk Ścisłych Instytutu Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN. Zainteresowania naukowe: historia wczesnonowoczesnej astronomii i meteorologii, kalendariografia niemiecka.

e-mail: jrogińska@ihnpn.pl

Data zgłoszenia artykułu: 14 stycznia 2025

Data przyjęcia do druku: 25 września 2025